

УДК 336.051

**В.В. ПИЛИПІВ**, кандидат економічних наук,  
старший науковий співробітник  
*Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України*

## **МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО ПРОСТОРУ\***

У зв'язку із докорінними змінами у сфері фінансів, які відбулися в другій половині ХХ століття, їм відводиться провідна роль в управлінні економікою як окремих держав, так і в світовому масштабі. Перехід від індустріального до інформаційного суспільства та стрімкий розвиток інформаційних технологій стали поштовхом для формування потужної глобальної фінансової системи, яка формує і підпорядковує собі інтереси економік різних країн. У відповідь на такі виклики змінилася структура народного господарства із випереджуючим зростанням грошово-кредитної сфери порівняно із реальним виробництвом. Зокрема, нового значення набули ринки грошових та кредитних ресурсів у забезпеченні розвитку економіки взагалі.

У сучасному світі основою формування економічних систем більшості держав та міждержавних утворень є саме фінансові відносини. Глобальна фінансова система, постійно породжуючи і поширюючи нові кредитні інструменти та інститути на нові території, все більше підпорядковує собі фінансові системи нижчих рівнів, що призводить до уніфікації проблем грошово-кредитної сфери. В умовах високої світової фінансової взаємозалежності виникнення кризових ситуацій у цій сфері окремих держав загрожує поширенням їх у глобальному просторі. Події 2008 року на фінансових ринках виявили слабкі сторони такої фінансової

---

\* Стаття підготовлена в межах виконання дослідження за темою "Напрями та інструменти формування фінансового простору держави та її регіонів" за підтримки гранту Національної академії наук України для молодих учених.

системи і вказали на необхідність її трансформації з метою підвищення спроможності держав в управлінні грошово-кредитною сферою.

Тому сьогодні від розуміння світових фінансових процесів, інформаційного забезпечення та вміння ефективно використовувати сучасний фінансовий інструментарій значною мірою залежить успіх та місце суб'єктів політико-економічних відносин у світовій ієрархії. У зв'язку з цим для держави, яка претендує зайняти належне місце у глобальному просторі, особливо актуальним стає питання вироблення адекватних підходів у сучасній економічній політиці до підвищення рівня резистентності власної господарської системи на основі переосмислення змін у функціонуванні таких економічних явищ і процесів, як гроші, грошовий ринок, кредит, фінансові потоки, а також кредитно-фінансових інститутів – комерційних банків, страхових компаній, інвестиційних фондів та інше.

Фактично зміни, що відбулися в глобальній економіці в кінці минулого століття, вивели на управлінські позиції фінансову складову і встановили новий панівний економічний устрій, який у сучасній літературі дістав назву фінансова економіка (фінансоміка), або фінансизм. У таких умовах виникає необхідність дослідження впливу фінансових взаємовідносин на формування господарських систем різних рівнів. Всепроникність фінансового впливу на господарські процеси, які реалізуються на різних національно-територіальних рівнях (місцевому, регіональному, державному, міждержавному, глобальному), та встановлення контролю фінансів над усією економікою визначають зміну парадигми теоретичної економії і зумовлюють необхідність перегляду основних її аксіоматичних положень, розробки нового понятійного апарату і теоретичних концепцій. Значна увага цим змінам у сучасному економічному просторі приділяється в дослідженнях таких вітчизняних та зарубіжних авторів, як В.Г. Белолипецький, І.К. Бистряков, Б.М. Данилишин, М.І. Долішній, Ю.М. Осипов, Дж. Стігліц, Л.Г. Чернюк та ін., в яких також частково розкрито сутність основних положень сучасної фінансової економіки. Зупинимось на окремих із них детальніше.

Ю.М. Осипов вважає фінансову економіку як таку, що управляється через фінансові механізми і з фінансовими цілями, базується на глобальному контролі над грошми та їх потоками, глобальному кредиті та контролі над фіктивним капіталом і глобальній ренті. Новим у цьому підході є те, що сучасна економіка розглядається як організована зверху (з центру) і складається з мікропроцесів, що не є самостійними. Фінансова економіка – це система, над якою існує глобальний фінансовий контроль, що визначає вартісні потоки і вартісні оцінки, а, відповідно, здатний до непрямого управління всім. Все в такій економіці “попадає під фінансовий вплив, з усього знімається фінансова рента” [1, с.10–12].

В умовах функціонування такого устрою нового значення набувають економічні категорії, а саме фінанси, фінансові ресурси, фінансові потоки, фінансові інститути, а також формуються такі нові феномени, як фінансова влада, фінансовий центр, фінансовий простір.

Так, *фінанси* являють собою частину економічних відносин (де панує суб'єктивна складова), в якій суб'єкти національного і світового господарства вступають з приводу формування та руху грошових потоків і грошових фондів відповідно до специфічних законів вартості фінансових ресурсів через особливі інструменти і технології та в рамках фінансового права [2, с. 290]. Історично виникнувши як одна зі сфер економіки, фінанси зайняли місце управлінської ланки по відношенню до інших сфер, у тому числі й таких, які традиційно вважалися базисом економічного розвитку, зокрема до сфери матеріального виробництва.

Як і матеріальне виробництво, фінанси неможливі без використання необхідної сировини, якою є *фінансові ресурси*, що являють собою “частину грошових коштів у формі доходів та зовнішніх надходжень, призначених для виконання фінансових зобов'язань і здійснення витрат із забезпечення розширеного відтворення” [2, с. 293]. Як і будь-які інші, фінансові ресурси в кожен конкретний момент часу є обмеженими, а тому у процесі реалізації фінансових відносин відбувається боротьба за джерела їх формування.

У зв'язку з глобалізацією фінансового ринку проблема підвищення мобілізаційної спроможності обмежених національних джерел фінансових ресурсів доповнюється необхідністю підвищення здатності національних суб'єктів економічних відносин (як держави, так і регіонів) використовувати міжнародні фінансові ресурси, залучаючи їх у розвиток держави. Ефективність національної фінансової системи визначається її здатністю залучити та рівномірно розподілити фінансові ресурси “за сферами діяльності і галузями економіки з переважним фінансуванням тих галузей, які можуть забезпечити найбільший ефект від використання фінансових ресурсів” [3, с. 53]. При цьому, виходячи на міжнародний фінансовий ринок з метою залучення фінансових ресурсів в економіку держави, економічний критерій ефективності має доповнюватися критерієм безпеки. Відповідно до останнього держава повинна мати диверсифікований, економічний і максимально простий доступ до джерел фінансових ресурсів. Якщо ж джерела несуть загрозу для держави як системи, посилюють потенціал противника чи конкурента, недостатньо диверсифіковані, то доцільно відмовитися від таких джерел “фінансової сировини” [4, с. 98], навіть якщо їх використання є економічно обґрунтованим.

Необхідність виходу суб'єктів національної господарської системи на міжнародні фінансові ринки в пошуках грошових ресурсів вимагає розробки відповідної державної стратегії з позицій геоекономічного підходу, який дає оцінку на довготривалу перспективу та спрямований на збереження і зміцнення інструментів відтворення цілісності національної господарської системи держави та її саморозвитку.

Із виходом на міжнародні фінансові ринки глобального капіталу сформувалися транскордонні *фінансові потоки*, які, на відміну від національних, не просто переводять фінансові ресурси із капіталонадлишкових у капіталодефіцитні галузі, але й обслуговують матеріальні процеси відтворення, виводячи їх за межі національного

господарства. Такі фінансові потоки опосередковують відтворювальні процеси в масштабах геоeкономіки. Виведення відтворювальних процесів за межі національного господарства сформувало розбіжність економічних кордонів із державно-адміністративними. При цьому національні інтереси закріплюються не на політичних, а на економічних кордонах, а їх носіями стають транснаціональні структури [5].

Це означає, що економічний простір держави як сукупність економічних інтересів, що забезпечують ефективне функціонування держави на глобальному, національному, регіональному та локальному рівнях [6] попадає під вплив транснаціоналізованого *фінансового простору*, який у процесі глобалізації виділяється із економічного простору і проявляє себе як “всепроникний і заплутаний простір, що прагне до неоднорідності всередині держави та до однорідності на наддержавному рівні” [4, с. 101]. При цьому виникають певні суперечності інтересів економічного і фінансового просторів: якщо організація першого спрямовується на реалізацію інтересів певної території через вирішення завдань економічного і соціального розвитку, підвищення конкурентоспроможності економіки регіонів і країни в цілому, збереження сприятливого середовища життєдіяльності населення [6], то діяльність у фінансовому просторі здебільшого орієнтована на отримання грошової ренти, а тому інтереси фінансових центрів є вузькокорпоративними і носять більш екстериторіальний та деперсоналізований характер. Фінансові критерії ефективності, на відміну від економічних, крім доходності, включають ще й ліквідність і ризик. Таке ускладнення спричинює перехід від управління господарськими суб'єктами до управління вартістю таких суб'єктів.

Незважаючи на широке використання поняття *фінансовий простір*, однозначного тлумачення його змісту сьогодні в науковій літературі немає. На нашу думку, сутність цієї категорії можна розкрити тільки через міждисциплінарний підхід до дослідження співвідношення економічних і соціальних процесів та взаємовідносин у географічному розрізі, тобто через поєднання наукових підходів, притаманних економічній, соціологічній та географічній наукам. У науковій літературі виділяються дві групи просторів – природно-соціальні та соціальні [7]. Їх відмінність полягає в тому, що перші мають безпосередній зв'язок між місцем існування і діяльністю людини, тоді як для других цей зв'язок носить опосередкований характер.

Отже, простір як вихідне поняття географії є метричним і характеризує визначену територіальну приналежність чи обмеженість реалізації певних процесів та їх впливу. Натомість, у соціальних науках простір не є метричним, проявляється у взаємовідносинах специфічних об'єктів певної системи і характеризує її множину функцій. Загальна теорія систем описує модель формування такого простору функцій наступним чином: коли з'являється якийсь директивний закон, з хаосу виникає реальний об'єкт, заданий і визначений цим законом, реальні функції цього об'єкта, що задані цим законом, і простір цих функцій, який буде реальним доти, поки реальними будуть функції [8]. Із цього випливає, що простір

виникає в певному середовищі із конкретної системи через здійснення специфічних видів діяльності. Застосування такого методологічного підходу до дослідження фінансової сфери потребує подальшого термінологічного розмежування фінансового середовища, фінансової системи і фінансового простору.

Отже, середовище являє собою сукупність умов, за яких певна система виникає та функціонує, і об'єктів, з якими вона може вступати у взаємодію. Так, економічне середовище включає в себе сукупність економічних умов розвитку галузей господарства, підприємницької діяльності, ділового життя, що передбачає наявність стимулів до праці, економічної свободи, у т.ч. вільне переміщення всіх ресурсних компонентів виробництва [9]. Відповідно, фінансове середовище (FE) як особливий прояв економічного середовища включає сукупність різноманітних (економічних, соціальних, правових, адміністративних, моральних та ін.) умов виникнення та здійснення фінансової діяльності, які суттєво впливають на формування, розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів. Такі умови охоплюють фінансовий потенціал (FP) та фінансові інститути (FI) і включають наявність грошового обігу, грошової уніфікації, стабільності обміну між економічними агентами тощо. Таким чином,  $FE = (FP, FI)$ .

У такому середовищі відбуваються певні процеси, які, реалізуючись через сукупність взаємовідносин, структурують його. Так, через формування зв'язків між об'єктами і ресурсами виникає система, утворюючи єдине ціле з окремих елементів. Оскільки зв'язок між елементами системи є сильніший, ніж між елементами, які не входять до системи, то середовище поділяється на внутрішнє і зовнішнє по відношенню до системи.

Фінансова система являє собою множину елементів, зв'язків і взаємодій між ланками (елементами) фінансів і зовнішнім середовищем. Оскільки всі складові цієї системи тісно взаємопов'язані численними видами економічних зв'язків і відносин, то фінансова система (FS) може розглядатися як у розрізі сукупності фінансових інститутів (FI), так і фінансових відносин:  $(FR) - FS = (FI, FR)$ .

Фінансова система як складова частина господарської метасистеми має спільні цілі, функції і властивості з економічною системою. Як і більшості суспільних систем, фінансовій системі характерні такі властивості функціонування і розвитку, як цілеспрямованість, відкритість, емерджентність, мультиплікативність, синергічність, адаптивність, інерційність, ефективність, стохастичність; а також властивості побудови – цілісність, ієрархічність, поліструктурність, зв'язаність, складність, історичність, подільність, багатоманітність елементів і різноманітність їх природи, структурованість [10, с. 11].

Разом з тим їй притаманна своя специфіка і логіка функціонування. Розглянемо окремі властивості фінансової системи, що впливають з її цілей і функцій, та особливості їх прояву. Зокрема, відкритість системи означає її здатність до вільного обміну енергією, речовиною та інформацією із зовнішнім середовищем, тоді як закритість передбачає її незалежність і

відмежованість від зовнішнього середовища. Фінансова система може бути як відкритою, так і закритою. Функціонування останньої можливе тільки в умовах директивної економіки при замкненості фінансових потоків на внутрішньому середовищі системи. У відкритій фінансовій системі відбувається інтенсивна взаємодія із зовнішнім середовищем через обмін фінансовими ресурсами та інформацією. Відкритість зменшує рівень внутрішньої керованості системи і відкриває додаткові можливості для самоорганізації та ускладнення. Проте за таких умов паралельно з'являються можливості для зовнішнього управління нею. Тому ступінь відкритості фінансової системи є предметом регулювання держави і повинен відповідати інтересам її розвитку. Відкритість чи закритість системи визначає схему її відтворення.

Фінансова система є емерджентною, оскільки функції її ланок далеко не завжди збігаються із функціями системи. Очевидно, що проста сукупність фінансових інститутів не формує фінансової системи, тоді як саме в процесі їх взаємодії виникають системні властивості.

Синергічність фінансової системи відображає її складність та нелінійний характер, здатність до самоорганізації.

Всі властивості фінансової системи впливають із специфіки функцій фінансів, які формують фінансовий простір.

Так, простір являє собою реальність, що включає сукупність можливих подій, здатних вплинути на функціонування та розвиток системи. Тому в результаті функціонування системи серед множини фінансових взаємовідносин виникає фінансовий простір як відображення функцій та відносин у системі. Слід зазначити, що фінансова система описує очікувані фінансові відносини, що вже склалися в суспільстві, фінансове середовище – сукупність усіх можливих станів і взаємовідносин, тоді як фінансовий простір – дійсний стан фінансових відносин. На відміну від фінансового середовища як сукупності об'єктивних умов, фінансовий простір являє собою сукупність суб'єктивних можливостей, які реалізуються в цих умовах.

У теперішній час *фінансовий простір* проявляється в сукупності взаємовідносин суб'єктів економічної діяльності на певній території, які об'єднані економічними інтересами, а їх діяльність у взаємодії з фінансовими інститутами спрямована на мобілізацію і перерозподіл фінансових ресурсів з метою управління вартістю та відтворювально-інвестиційними процесами. На фінансовий простір поширюється фінансова влада через контроль над усією фінансовою складовою економічного простору, тобто власність на фінанси, володіння грошима, розпорядження вартістю.

Фінансовому простору притаманні такі властивості, як багатомірність, неоднорідність, анізотропність, адаптивність, інтегративність та ін. Багатомірність визначається наявністю множини ознак фінансових відносин, які визначають їх місце у просторі. Неоднорідність фінансового простору передбачає різну насиченість фінансовими відносинами різних сфер простору, що формується нерівномірністю розподілу фінансових ресурсів. Анізотропність фінансового

простору означає його якісну неоднорідність і проявляється в функціональній нерівноцінності інституційних елементів та зв'язків фінансової системи. Через розширення простору реалізації таких двох функцій фінансів, як інтеграція і адаптація, виникла глобалізація. Ці функції виражають економічні інтереси кожної держави як учасника міжнародних відносин і визначають адаптивну та інтегративну властивості її фінансового простору.

Важливим завданням при обґрунтуванні сутності фінансового простору залишається визначення його територіальної складової. Так, І.К. Бистряков і Л.Г. Чернюк зазначають, що економічний простір, який нерозривно пов'язаний із соціальним, може бути представлений поєднанням поля і фізичного простору [6, с. 13]. Фінансовий простір як особливий прояв економічного простору також формується на основі особливого силового поля. Оригінальну теорію функціонування такого поля розвинув французький соціолог П. Бурдьє. Так, концепт *поле* представляється як відносно замкнута й автономна підсистема соціальних відносин у сукупності позицій агентів, які розглядаються тільки у взаємовідносинах. З кожною позицією поля пов'язана система уявлень, інтересів і особливе бачення його поділу. Поле являє собою органічний зв'язок елементів, існування яких можливе тільки у взаємозалежності. Позиції агентів поля визначаються різними видами влади і капіталу, які є актуальними в конкретному полі.

Економічне поле розглядається як відносно автономний простір, що підпорядковується власним законам, наділений своєрідною аксіоматикою, пов'язаний з оригінальною історією, створює особливу форму інтересу [11]. Фактично економічне поле є простором взаємовідносин, спрямованих на досягнення специфічних цілей та реалізацію специфічних інтересів. Інтерес є одночасно умовою функціонування поля (як такого, що заставляє людей рухатись, конкурувати, сперечатися, боротися) і продуктом цього функціонування. Будь-яке поле породжує інтерес, який є умовою його функціонування [11].

У фінансах *поле* може проявляти себе через розподіл фінансового капіталу та розміщення позицій агентів щодо доступу до його джерел. Специфіка інтересу виражається тут в умовах отримання фінансових ресурсів, участі в їх розподілі та ефективності їх використання. Відповідно, в такому полі формуються позиції агентів і простір їх можливостей.

Фінансове поле в сучасній економіці є надзвичайно сильним і здатне підпорядковувати власній логіці значну частину відносин в економічному просторі. Домінування фінансового поля створює умови для функціонування системи присвоєння і розподілу капіталу агентами, позиції яких є відносно вищими позицій інших агентів.

Тому, розглядаючи економічний простір у взаємозв'язку поля і фізичного простору, необхідно зазначити, що фінансове поле спрямоване на подолання будь-яких географічних кордонів, а інтереси провідних його агентів полягають у капіталізації всіх сфер господарства, активізації якомога більшої частини фінансових ресурсів, безперешкодному їх переміщенні та управлінні їх розподілом.

Фінансове поле як результат боротьби його агентів за відповідні позиції в ньому впливає на середовище і структурує його згідно з потребами та інтересами найсильніших. Фінансова система, для якої таке середовище є внутрішнім, змінює свої функції, підпорядковуючись інтересам агентів впливу. Відповідно, як відображення дійсних фінансових відносин трансформується і фінансовий простір.

Здатність фінансового капіталу проникати у більшість сфер життя сучасного суспільства дає змогу фінансовому полю трансформувати за власною логікою структуру не тільки економічного простору, але й значної частини всього соціального простору, поступово витісняючи позиції культурного, соціального та символічного капіталів. Останні, безперечно, відіграють значну роль у формуванні соціального простору, проте зростаюча універсальність фінансового капіталу робить його активним і на неекономічних полях, забезпечуючи доступ до механізмів затвердження виробництва визначених категорій благ, а також привласнення доходів і прибутків. Відповідно, ключові агенти такого поля можуть впливати на більшість сфер суспільного життя.

Агенти фінансового поля визначаються за їх позицією у розподілі фінансової влади на різних територіальних рівнях. А тому при конструюванні його структури на конкретному територіальному рівні необхідно визначити всі суб'єкти фінансових відносин, дослідити ієрархію їх взаємовідносин, проаналізувати інфраструктуру, інститути та владні структури.

Вплив фінансового поля може мати територіальний характер, розширюючи географію задоволення інтересів його ключових суб'єктів. Тому окремого розгляду потребує дослідження взаємозв'язку фінансового простору як особливого виду соціального простору із географічним.

Так, географічний і соціальний простори ніколи повністю не збігаються, проте існує багато відмінностей, які часто пов'язують із ефектом географічного простору. Наприклад, протиставлення центру і периферії є в дійсності дистанцією і в соціальному просторі, тобто впливають із нерівності розподілу різних видів капіталу в географічному просторі.

З географічного підходу, фінансовий простір може розглядатися як фізична територія, на якій реалізуються певні фінансові відносини. З іншого боку, це простір відносин індивідів та організацій, поєднаних фінансовими відносинами. Визначити фізичні координати такого простору можна тільки умовно, оскільки він задається сукупністю фінансових інститутів, систем і середовищ. При цьому він є простором відносин не тільки фінансових інститутів, але й суб'єктів господарювання та індивідів, у результаті взаємодії яких і виникають фінансові відносини. Економічна та особливо фінансова діяльність у сучасному світі не обмежується чітко окресленим географічним простором, а економічні та фінансові відносини часто виходять далеко за межі тих чи інших адміністративно-територіальних кордонів. Таким чином, фінансовий простір є насамперед простором соціальним, хоча й має безпосередній вплив на розвиток конкретних територій.



Простір фінансів, серед усіх інших видів економічних просторів, є найменш географічно визначеним як за організацією, так і впливом. З розвитком глобалізації фінансовий простір все частіше розглядається у планетарному поширенні, виключаючи можливість його замикання на національному, регіональному та локальному рівнях. Проте окремі вчені-економісти вказують, що на практиці не існує окремої глобальної фінансової структури, а є просторово розподілена мережа фінансової влади, яка охоплює світ, а місцеве і глобальне в ньому тісно переплітається. Оскільки світова фінансова система стає все більше інтегрованою, то місцеві збурення можуть швидко спричинити нестабільність у всій фінансовій системі [12, с. 235]. При такій організації фінансового простору місцевий рівень залишається критично важливим у формуванні і відтворенні глобальних фінансів.

На нашу думку, чітка локалізація фінансового простору у вузьких географічних рамках неможлива. Однак при розгляді регіону як сукупності зв'язків і відносин, в рамках яких формуються передумови для здійснення фінансової діяльності, можна говорити і про регіональний фінансовий простір.

Як і економічний, фінансовий простір є складною і багаторівневою системою відносин, що реалізуються на різних територіальних рівнях (місцевому, регіональному, національному, глобальному) через територіально окреслені фінансові потоки. Управління такими потоками здійснюється територіальними центрами. Важливою умовою функціонування фінансового простору є наявність єдиної фінансової інфраструктури.

Так, на місцевому рівні фінансовий простір поширюється на систему взаємовідносин місцевих суб'єктів економічної діяльності з приводу формування, розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів від капіталонадлишкових до капіталодefіцитних галузей та секторів економіки через місцеву фінансову інфраструктуру. На місцевому рівні фінансового простору також здійснюється первинна мобілізація фінансових ресурсів через залучення тимчасово вільних коштів населення у фінансовий обіг. Можливість реалізації місцевих інтересів на цьому рівні фінансового простору значною мірою залежить від розвитку місцевої фінансової інфраструктури та фінансового потенціалу. Наявність локальних фінансових інститутів і організацій забезпечує основу реалізації фінансових відносин на визначеній території, а також організує переміщення й розподіл потоків капіталів між галузями і секторами економіки, суб'єктами й об'єктами ринку.

Звичайно, місцеві фінансові інститути можуть не обмежуватися організацією та обслуговуванням фінансових потоків на місцевому рівні. Необхідність залучення додаткових ресурсів або наявність надлишкових і незадіяних фінансових ресурсів стимулює їх до пошуку можливостей територіального розширення своєї діяльності. Так, у межах регіону здійснюється перерозподіл фінансових ресурсів не тільки між галузями і секторами економіки, але й між локальними одиницями. Місцеві фінансові інститути можуть виходити на регіональний рівень з метою залучення додаткових або розміщення надлишкових фінансових ресурсів. Із розвитком

регіональної фінансової інфраструктури та виникненням регіональних фінансових центрів формується регіональний рівень фінансового простору.

Поширення впливу регіональних фінансових центрів за межі окремого регіону формує міжрегіональні фінансові взаємозв'язки, які у своїй сукупності утворюють національний рівень фінансового простору, де здійснюється перерозподіл фінансових ресурсів між усіма регіонами держави. При цьому виникають національні фінансові центри. Структура національного фінансового простору може бути як моноцентричною, так і поліцентричною.

Із розвитком національних фінансових центрів відбувається зворотній вплив на регіональні та місцеві рівні економічного простору. Так, високий рівень розвитку фінансової інфраструктури у центрах стимулює концентрацію в них значної частини фінансових ресурсів держави, що переважно супроводжується зниженням мобілізаційної і розподільчої здатності на нижчих рівнях. У цих умовах національні фінансові центри мають можливість транслювати свій вплив на таких рівнях через загальнонаціональну уніфікацію фінансової інфраструктури і розвиток філіальної мережі фінансових інститутів, які сконцентровані в центрі. Фактично паралельно із загальносвітовими тенденціями до децентралізації в адміністративно-управлінській сфері відбувається централізація у сфері фінансів.

Національний фінансовий простір включає в себе регіональні та локальні складові, а суб'єкти господарювання в регіонах часто мають відношення до них тільки за місцем перебування та діяльності.

У межах окремих держав існують відмінності між ступенем централізації організації фінансових систем. Так, фінансова система Великобританії є високоцентралізованою, що зумовлено наявністю на її території світового фінансового центру – сіті Лондона. Тут історично сформувалася зона високої ділової активності, в якій розміщено центральні офіси більшості великих фінансових установ держави. В Італії ж більшість банків залишаються локальними. У Німеччині держава стимулює розвиток регіональних банківських структур з метою дифузії як економічного розвитку, так і політичної влади.

Проте, незважаючи на різноманітність в організації фінансових систем окремих країн, існують рівні їх просторового розвитку, на яких фінансові структури та інститути стають більш інтегрованими і віддаляються від локальних фінансових інститутів у напрямі національної та міжнародної орієнтації. Тому сучасні процеси у фінансовому просторі характеризуються високою централізацією діяльності і концентрацією фінансових інститутів у ключових фінансових центрах.

В умовах сучасного економічного устрою національний фінансовий простір також стає субординованим утворенням, будучи частиною глобального фінансового простору. На цьому найвищому і найпотужнішому рівні здійснюється управління фінансовими потоками у світовому масштабі. Важливими особливостями глобального фінансового простору є стрімке

розширення багатоманітності форм суб'єктів фінансових відносин, велика кількість фінансових центрів та надвеликі розміри потоків капіталу.

Запропонована структура фінансового простору має яскраво виражений вектор підпорядкування – зверху донизу. Фактично як регіон, так і суверенна держава в сучасних умовах є об'єктом управління, що переважно непряме і приховане. При такому устрої економіка є досконалою організацією, яка цілком свідомо діє зверху з центрів, у тому числі глобальних, а “самоорганізація національної і регіональної економіки пристосовується до цієї організації знизу” [13, с.10]. Фактично регіональні органи управління і регіональні суб'єкти економіки вже не формують регіон і середовище свого існування, а пристосовуються до вже існуючого зовнішнього середовища. В контексті необхідності досягнення такої фундаментальної мети економічного розвитку держави, як забезпечення цілісності її господарської системи, актуальним стає питання інтеграції регіональної економіки в національний простір із збереженням регіональних особливостей розвитку. Тому перспективи розвитку регіонального фінансового простору полягають у посиленні організації національного простору із формуванням потужного національного фінансового центру.

#### *Література*

1. Осипов Ю.М. Финансовая экономика как высшая форма бытия экономики // *Философия хозяйства: Альманах Центра общественных наук и экономического факультета МГУ им. Ломоносова*. – 2000 – №2(8). – С. 8–14.
2. Белоліпецький В.Г. Финансы // *Экономическая теория на пороге XXI века*. – 4: Финансовая экономика / Под ред. Ю.М. Осипова, В.Г. Белоліпецького, Е.С. Зотовой. – М.: Юрист, 2001. – С. 289–306.
3. Іваницька О.М. Державне регулювання розвитку фінансової інфраструктури: Монографія. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – 276 с.
4. Жан К., Савона П. Геоэкономика. – М.: Ad Marginem, 1997. – 208 с.
5. Кочетов Э. Геоэкономическая (производственно-инвестиционная) модель внешнеэкономических связей и ее энергетическая составляющая // *Тезисы выступления на Пленарном заседании Пражского международного экономического Конгресса 3 мая 2006 года [Электронный ресурс]*. – Режим доступа: [http://www.icie.ru/netcat\\_files/Image/kochetov.doc](http://www.icie.ru/netcat_files/Image/kochetov.doc).
6. Бистряков І.К., Чернюк Л.Г. Економічний простір: аспекти методологічного визначення / За заг. ред. д.е.н., проф., чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина. – К.: РВПС України НАН України, 2006. – 56 с.
7. Павлов Ю.М., Павлов М.Ю., Смирнов А.И. Россия в освоении функционального пространства [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://credonew.ru/content/view/392/29/>.
8. Гайдес М.А. Сознание, материя и реальность [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.medlinks.ru/sections.php?op=viewarticle&artid=1562>.

9. Економічна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.studentbooks.com.ua/content/view/43/39/1/9/>.

10. Крылатков П.П. Системный анализ в управлении: Учеб. пособ. – Екатеринбург: УГТУ – УПИ, 2008. – 120 с.

11. Бурдьё П. Начала. *Choses dites* / Пер. с фр. Шматко Н.А. – М.: Socio-Logos, 1994. – С. 147–155.

12. Tickell A. *Finance and Localities* // *Oxford handbook of economic geography*, 2000. – Oxford University Press. – P. 230–247.

13. Осипов Ю.М. Регион в окружающей среде // *Философия хозяйства: Альманах Центра общественных наук и экономического факультета МГУ им. Ломоносова*. – 2004 – № 6(36). – С. 9–11.

---